

FIIA 18/2013

COMMENT

Mikael Mattlin
Tutkija
Ulkopoliittinen instituutti

Keskusjohtoisesti markkinatalouteen > Kiina haluaa vapauttaa markkinoita mutta pitää kiinni kommunistipuolueen vallasta

Kiinan vastikään julkistama rakenneuudistuspaketti näyttää päällepäin kunnianhimoiselta pyrkimykseltä siirtyä kohti markkinaehtoista taloutta. Tarkemmalla lukemisella tavoitteena näyttää kuitenkin olevan kommunistipuolueen vallan vahvistaminen, paradoksaalisesti markkinatalouden keinoin.

Kiina on kolmen viime vuosikymmenen aikana uudistuspolitiikallaan kyseenalaistanut läntisten poliitikantutkijoiden yleisen näkemyksen, jonka mukaan siirtyminen kohti markkinataloutta kulkee käsi kädessä kansalaisten poliittisten oikeuksien vahvistumisen kanssa.

Toistaiseksi Kiina on todistanut ainakin sen, että taloudellisen ja poliittisen vapautumisen välinen ajallinen viive voi olla melko pitkä. Toisaalta taloudenkin vapauttaminen on ollut Kiinassa vain osittaista, sillä valtiolla ja puolueella on yhä merkittävä rooli maan talouselämässä. Jo jonkin aikaa on näyttänyt siltä, että rajat ovat tulleet vastaan: taloutta ei voi vapauttaa enempää kajoamatta myös poliittiseen ja hallinnolliseen järjestelmään.

Kommunistisen puolueen sisällä on edelleen vahva usko siihen, että Kiina voi menestyä vain puolueen johtamana ja että järjestelmää voi uudistaa vain sisältä, puolueen johdolla. Kiinan nykyjohdon pyrkimyksenä näyttääkin olevan talouden luotsaaminen pari piirua enemmän kohti markkinataloutta, kuitenkin niin, että järjestelmä pysyy puolueen hallinnassa. Puolueen marraskuussa 2013 julkaisema 60 uudistustavoitteen luettelo tarjoaa kokonaisvaltaisen vision Kiinan keskipitkän aikavälin kehitysuunnasta.

Kiinan johtajat ovat jo aiemmin tehneet selväksi, ettei heitä kiinnosta ”länsimainen” demokratia tai perustuslaillisuus. Vanhan järjestelmän ytimeistä, puolue- ja valtiojohtoisuudesta, ei voida luopua.

Talouden nykyiset rakenteet eivät kuitenkaan enää toimi yhtä hyvin kuin ennen. Ajan myötä talouden jättäminen ennalleen saattaisi vaarantaa puolueen pysymisen vallassa. Markkinavoimille tullaan siksi antamaan aiempaa enemmän tilaa taloudessa, erityisesti resurssien kohdentamisessa.

Virallisesti puolueen keskuskomitean kokouksen tärkeimpänä antina pidettiin valtion ja markkinoiden suhteen uudelleenmäärittelyä. Aiemmin markkinoilla on sanottu olevan ”perustava” rooli resurssien kohdentamisessa. Uuden retoriikan mukaisesti markkinoilla tulee olemaan ”ratkaiseva” rooli.

Uudistusten yhteisvaikutuksesta Kiinan talouden pitäisi vastaisuudessa toimia nykyistä markkinaehtoisemmin. Valtion tulisi siis siirtyä taka-alalle ja antaa markkinoiden huolehtia esimerkiksi korkojen, hintojen ja valuuttakurssien oikeasta tasosta.

Markkinoiden ratkaiseva rooli rajoittuu silti lähinnä resurssien kohdentamiseen. Valtio-omisteiset yritykset ovat vastakin keskeisellä

sijalla. Yksityisyriityksiä ei juuri suoraan mainittu uudistusagendas-
sa. Sen sijaan puhuttiin epämääräisemmin ”ei-julkisessa omistuksessa olevien yritysten” toimintavapauksien kasvattamisesta, muun muassa sallimalla yritysten osallistuminen valtiollisiin projekteihin. Yksityisten yritysten tärkein rooli näyttäisikin olevan toimia valtionyhtiöiden sparraajina.

Hieman epäselväksi jää, miten tämä eroaa nykyisestä tilanteesta. Kiina on jo pitkään käyttänyt talousjärjestelmästään käsitettä ”sosialistinen markkinatalous”. Näyttääkin siltä, että markkinoiden merkitystä korostamalla ja kilpailua lisäämällä pyritään vahvistamaan kiinalaisyri-
tysten ja kansantalouden kilpailukykyä. Tavoitteena on siis poimia rusinat markkinatalouden pullasta, ja silti pitää kiinni yhteiskuntajärjestelmän perusluonteesta.

Monet nyt ilmoitetuista uudistuksista ovat olleet tekeillä jo pitkään. Esimerkiksi valtionyhtiöiden velvoittaminen maksamaan aiempaa isompi osa voitoistaan osinkoina valtiolle ja kansalliselle sosiaaliturvarahastolle on ollut pitkään kovan väännön kohteena. Maanviljelijöiden mahdollisuuksia myydä maankäyttöoikeuksiaan avoimesti ja käypään hintaan on yritetty parantaa aiemminkin. Finanssimarkkinoiden

Ulkopoliittinen
instituutti

Kruunuvuorenkatu 4

PL 400

00161 Helsinki

Puhelin

(09) 432 7000

Fax

(09) 432 7799

www.fiia.fi

Ulkopoliittinen instituutti on eduskunnan yhteydessä toimiva, riippumaton tutkimuslaitos. Instituutti tuottaa korkeatasoista tutkimusta, joka tukee poliittista päätöksentekoa ja avointa keskustelua niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin.

Instituutin julkaisut käyvät läpi sisäisen editointiprosessin, mutta julkaistavat näkemykset ovat kirjoittajien omia.

uudistaminen korkojen määräytymistä ja pääomaliikkeitä vapauttamalla on sekin jo käynnissä.

Uudistuspaketti kokoo yhteen monia jo käynnissä olevia hankkeita ja pyrkii antamaan niille uutta poliittista potkua. Mielleyhtymät Deng Xiaopingin kuuluisaan Etelä-Kiinanmatkaan vuonna 1992 ovat vahvoja. Uudistuksista useimmat ovat sinänsä tervetulleita. Keskeistä on, miten ne pannaan toimeen. Nyt julkaistua vasta lähinnä kysymyksiin siitä, mitä ja miksi uudistetaan. Kysymykset miten ja milloin jäävät toistaiseksi avoimiksi. Moni kiinalainen uskoo vasta kun näkee.

Erityisen vaikeaksi talousuudistusten läpiviemisen tekee se, että edessä olevat uudistukset osuvat hyvin lähelle poliittisen järjestelmän ydintä. Valtionyhtiöiden hallitseva asema tuotannossa ja rahoituksen saajana, keskusvallan ja paikallishallintojen tulonjako sekä puoluevaltion kontrolli oikeusjärjestelmästä ovat pönkittäneet puolueen valta-asemaa. Nyt niitä pitäisi uudistaa ilman, että tämä vaikuttaa puolueen valtaan.

Uudistusten suurin kysymysmerkki liittyykin juuri uudistusten taustalla olevaan oletukseen siitä, että puoluevaltio kykenee uudistamaan taloutta keskusjohtoisesti. Uudistuksia koordinoimaan perustetaan uusi korkean tason johtoryhmä.

Kiinan johtajien tavoittelemisessa uudistuksissa on vivahduksia Singaporen yhteiskuntamallista. Singapore nähdään Pekingissä jonkinlaisena ihanteena Kiinan tulevaisuudelle: dynaaminen ja teknologisesti kehittynyt talous, tehokas hallintojärjestelmä, puhdas ympäristö ja vauras ja vakaa yhteiskunta. Houkuttelevuutta ei vähennä se, että kyseessä on maa, joka pitkään on ollut yhden puolueen johtama. Mutta onko se, mikä on mahdollista kaupunkivaltiossa, toteutettavissa myös Kiinan mittakaavassa?